

УДК 159.9316.6

Лапшова Н. С.,

аспірантка кафедри соціальної психології
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: liame@email.ua

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ОСОБИСТОСТІ

Стаття висвітлює деякі наукові підходи щодо розуміння феномену соціального статусу особистості та містить бачення даного поняття з позицій різних суспільних наук (психологія, соціологія, філософія, педагогіка тощо).

Ключові слова: соціальний статус, соціальна роль, особистість, позиція, ранг, привілеї, обов'язки, престиж, ієрархія, адаптація.

This article touches upon some scientific approaches to the phenomenon of a person's social status and contains different points of view concerning the notion of social status in social sciences (psychology, sociology, philosophy and pedagogy).

Key words: social status, social role, personality, position, rank, privileges, duties, prestige, hierarchy, adaptation.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку суспільства проблема наукового обґрунтування шляхів процесу зародження соціального статусу, набуття його особистістю в процесі соціальних перетворень, його значення і змісту у розвитку соціально-психологічної думки вирізняється актуальністю та потребує цілеспрямованого системного дослідження.

На сьогоднішній день ієрархія українського суспільства відображає значні перетворення у свідомості, світосприйнятті, поглядах його членів. Зазнає значних змін соціальна структура суспільства, в тому числі основні її компоненти, до яких належить явище соціального статусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення соціального статусу велося, переважно, в західній теорії і практиці (М. Вебер, Р. Лінтон, Е. Шилз, Р. Мертон, Ф. Меріл, Т. Парнсонс та ін.). В останні десятиріччя проблема соціального статусу знаходить місце та відображена у працях А. Саутхолла, М. Хермана, Р. Арона, Є. Солдатова,

Г. Байкова, О. Марченко, М. Крозьє, Р. Арона, Д. Істона, Р. Даля, Ю. Кисельова, В. Комарова, Г. Горченко, В. Калінічева, О. Воробйова, В. Танчера, А. Ручки, Б. Поршнева, Ю. Неймера, К. Павлиці, М. Семенова, Б. Кудашкіна, О. Поршакова, О. Харченко, Л. Москаленко, Н. Коршунової, Д. Порох, Т. Тригуб та ін.

Виокремлення невіршених раніше частин проблеми. Дослідження проблеми соціального статусу має тривалу історію. Ще за часів Платона та Аристотеля, з часу виникнення державотворення, дане поняття набувало актуального значення у міжособистісній взаємодії та соціальних процесах суспільства. Разом з тим все ще залишається малорозробленим питання соціально-психологічних чинників набуття особистістю соціального статусу.

Вважаємо, що розгляд провідних концепцій категорії «соціальний статус» допоможуть конкретизувати та розширити дане поняття.

Мета статті – дати теоретичний аналіз проблеми соціального статусу особистості та розглянути концепції, що висвітлюють природу цього феномену.

Виклад основного матеріалу. В переважній більшості соціологічних та соціально-психологічних джерел поняття «соціальний статус» включає два моменти: 1) займана позиція; 2) права та обов'язки, які представлені суб'єкту. Тобто поняття «соціальний статус» (з латинської – положення, стан) в науковій літературі тлумачиться як положення суб'єкта в системі міжособистісних стосунків, що визначає його права, обов'язки, привілеї [9, с. 333].

Щодо психологічного аспекту у визначенні досліджуваної категорії, то акцент припадає на роль соціального статусу та його змін і перетворень у процесі формування особистості.

Концепція соціального статусу вперше була введена М. Вебером, але найдетальніше це поняття вперше було розроблено Р. Лінтоном у зв'язку з вивченням сутності особистості, тобто основна увага приділялася тому, що статус не тільки «надається» особистості соціальним оточенням, але, певною мірою, «створюється», набувається та досягається самою особистістю.

Отже, слідом за Р. Лінтоном, пропонуємо розглянути соціальний статус особистості у співвідношенні з особистісною визначеністю. Р. Лінтон вперше розмежував поняття «статус» і «роль» (динамічний аспект статусу) та вперше застосував поняття «досягнутого» та «приписаного» (вродженого) статусу, зосередив увагу на взаємозв'язку «статус-роль», підкреслюючи неможливість існування ролей без статусу та статусу без ролей [15].

Наприкінці XIX – на початку XX століття при дослідженні суспільного ладу здійснено перехід від теорії суспільства чи держави взагалі до трактування значущості соціальних утворень для окремої людини та її поведінки щодо цих інститутів.

Статус, за М. Вебером, являє собою засновані на досягнутій згоді спільні дії закритого типу. Дослідник трактує суспільство як певний напрямок дій людей, спрямованих один на одного (враховується суб'єктивна орієнтація людини). Соціальний статус учений визначає як реальні домагання на позитивні чи негативні привілеї щодо набуття соціального престижу: «існує ціла шкала переходів, аж до випадку досить специфічних спільних дій, де наслідують поведінку, бо вона є ознакою належності до певного кола людей, котрі... претендують на відповідний соціальний престиж» [4, с. 136]. Основою статусу, за М. Вебером, є: 1) спосіб життя, 2) освіта як осягнення та набуття певного способу життя, 3) престиж народження чи професійний престиж [4].

М. Вебер, крім основного визначення, розглядає соціальний статус у наступній якості: «ефективна заявка соціального статусу – оцінка у співвідношенні негативних та позитивних привілеїв» [31, с. 305]. У даному аспекті доцільне наступне визначення, зроблене групою американських дослідників: «положення в ієрархії, яка є соціально визнаною, що супроводжується очікуванням права на певні привілеї» [31, с. 161].

Більш точно значення поняттю «соціальний статус» дав американський учений Р. Лінтон, вперше розмежувавши поняття «статус» і «роль». Він займався вивченням соціальної позиції особистості, а тому розглядав соціальний статус через призму особистісних характеристик. На його думку, статусом є система прав та обов'язків особистості. Ролі ж Р. Лінтон надає місце динамічного аспекту статусу. Науковець підкреслював внутрішній взаємозв'язок цих близьких понять.

Саме завдяки внеску Р. Лінтона у вивчення проблеми статусу почалося детальніше та ґрунтовніше дослідження його ролі та значення для людини, зокрема, та для суспільства загалом.

Т. Парсонс визначає статус через характеристики ролей, виокремлюючи такі основні ознаки ролей: 1) емоційність (стриманість, нестриманість тощо), 2) спосіб отримання (ролі, зумовлені приписаним чи набутиим статусом), 3) масштаб (обмеженість певними аспектами взаємодії), 4) формалізація (взаємодія відповідно до установлених правил), 5) мотивація (ролі зумовлюються певними мотивами особистості) [19].

Цікавою є думка Н. І. Сарджвеладзе щодо опису природи соціального статусу у послідовному виокремленні полярно протилежних ознак.

У процесі з'ясування сутності поняття, що вивчається, виокремлюються: формальні та неформальні типи відносин, «заданість» чи «створюваність» певного соціального статусу, а також рамки групових величин (великі чи малі соціальні), в межах яких функціонує людина як носій статусних функцій [21, с. 28, 32].

Соціальний статус як соціальний феномен існує лише в гармонійному поєднанні соціального і особистісного, такий акцент робить і Б. Г. Ананьєв: «Вихідним моментом структурно-динамічних властивостей особистості є її статус у суспільстві... так як і статус суспільства, в якому існує та формується особистість» [1, с. 210] та розглядає соціальний статус як провідну ланку структурно-динамічних властивостей людини «статус, ролі та ціннісні орієнтації – первинний клас особистісних властивостей, інтегрованих певною структурою особистості» [1, с. 210].

Російський соціолог О. І. Кравченко розглядає поняття «соціальної ролі» та «соціального статусу», як і Р. Лінтон, у їх взаємозв'язку та зазначає, що «соціальний статус – це певна позиція в соціальній структурі групи чи суспільства, пов'язана з іншими позиціями через систему прав та обов'язків» [14]. Науковець продовжує думку, що хоч статуси вступають у соціальні відносини не прямо, а опосередковано – через їхніх носіїв, вони визначають зміст і характер соціальної взаємодії. Людина сприймає світ у співвідношенні зі своїм статусом, саме статус визначає той інтерес-стимул, який дана людина, явно чи приховано, постійно чи час від часу, буде переслідувати, відстоювати, захищати [14]. Таким чином, статуси зумовлюють характер, зміст, тривалість, інтенсивність людських відносин.

Досліджуючи процеси соціальної взаємодії у малих групах (переважно у дитячих колективах), Я. Л. Коломинський зауважує, що положення людини в групі однолітків залежить від відповідності її особистісних якостей вимогам, які перед нею ставляться [11, с. 248]. Білоруський дослідник робить основний акцент на єдності особистісних характеристик та особливостей того соціального оточення, в якому діє людина щодо досягнення певного статусу у групі «положення людини в системі особистісних взаємостосунків залежить від двох чинників... це ансамбль якостей самої людини; та характерні особливості тієї групи, відносно якої змінюється її положення [10, с. 168].

Американський учений Т. Шибутані розглядає поняття соціального статусу у декількох напрямках. Дослідник пов'язує соціальний статус із мотивацією, тобто визначає формування досліджуваного поняття у процесі особистісної визначеності, підкреслюючи, що Я-концепція підкріплюється соціальними взаємостосунками, і зазначає наступне: «визначеність особистості є основою організованого соціального

життя» [28, с. 186] та наголошує: «особистісна визначеність людини встановлюється тільки у зв'язку з суспільством» [28, с. 186], а власне поняття «соціальний статус», за Т. Шибутані, – це «соціальний процес; людина може мати статус тільки відносно інших, які визнають її місце (положення особистості в суспільстві) та поводяться з нею певним чином» [28, с. 185].

Найгрунтовніше проблему соціального статусу в сучасній філософській науці, на наш погляд, розкрив О. В. Харченко, який розглядає багатоаспектність цього поняття, розробляє концепцію аналізу статусу особистості, визначає особливості процесів статусної ієрархії, а також виділяє перспективні напрямки у вивченні поняття «соціальний статус особистості».

Щодо розгляду досліджуваної проблеми крізь призму соціальної стратифікації, то О. В. Харченко поділяє точку зору М. Вебера та витлумачує соціальний статус як місце індивіда чи групи, тієї чи іншої спільноти щодо інших індивідів і груп у суспільстві [26], доповнюючи соціологічний аспект висвітлення поняття соціального статусу.

Розуміння соціального статусу як показника авторитету, поваги особистості в суспільстві, набуває найбільшого поширення. Тобто соціальний статус розглядається з позицій престижу, яким володіє особистість, займаючи певний статус.

Вітчизняні науковці А. Б. Коваленко та М. Н. Корнев наголошують, що підґрунтям статусу є права, які надаються особистості суспільством, конкретними соціальними групами, і обов'язки, які вона повинна виконувати відповідно до місця в соціальній структурі [9, с. 332]; певний соціальний статус забезпечується «завдяки власним особистісним якостям, а неособистісний чинник, хоч і відіграє важливу роль у первинній соціалізації, не визначає автоматично місця особистості в суспільстві» [9, с. 333]. Дослідники виокремлюють авторитет і престиж як головні складові статусу, а також розглядають статус як величину престижу в спілкуванні з іншими [9, с. 334] і саме у процесі спілкування вбачають найповніше розкриття сутності людини через її ставлення до інших, що спостерігається під час безпосередньої взаємодії людей.

На відміну від поглядів А. Б. Коваленко та М. Н. Корнева, С. Н. Тимашов визначає статус як просте зібрання прав та обов'язків, виокремлюючи статуси «заданий» і «досягнутий», «формальний» і «неформальний», «суб'єктивний» і «об'єктивний», залишаючи поза увагою особистісну складову поняття.

Подібний погляд щодо поняття соціального статусу (позиції) має В. Б. Ольшанський, який трактує його як елементарну одиницю соціальної системи. На думку автора, позиція залежить не від якостей

людини, а від характеру та умов спільної діяльності, тобто вона є знеособленою, а тільки структура діяльності буде визначати права та обов'язки особистості щодо інших членів групи.

Тут маємо сумніви щодо подібного погляду, адже, хоча й при розгляді статусу особистість виступає як об'єкт соціального розвитку, впевнені у тому, що у вивченні цього питання має значення як об'єктивне, суб'єктивне, так і особистісне, тобто соціально-психологічний вектор дослідження соціального статусу повинен враховувати єдність цих аспектів.

Сучасний американський дослідник Ахмед Ріахі-Белкау, спираючись на концепцію М. Вебера, визначає соціальний статус як оцінку у співвідношенні негативних та позитивних привілеїв [31, с. 7], розглядаючи феномен соціального статусу у тісному взаємозв'язку із поняттями «соціально-економічного статусу», «популярності», «лідерства» чи «керівництва» та «влади» [31, с. 23–28]. У праці А. Ріахі-Белкау представлено розгляд як «правового», «традиційного» та «харизматичного» статусів, так і «приписаного» й «досягнутого». Монографія являє собою поєднання поглядів різних наукових напрямків (психологічного, соціологічного, правового, суспільно-політичного, управлінського, філософського тощо) на роль та значущість досліджуваного поняття в суспільстві та його вплив на поведінку особистості та, загалом, на її життя.

Кардинально інший ракурс дослідження соціального статусу обирає англійський учений М. Мармот та розглядає взаємовплив соціального статусу, а саме особливостей його виявлення у поведінці людини, із станом її здоров'я та тривалістю життя. Дослідник аналізує ці взаємозв'язки не тільки в англійському суспільстві (західно-європейському), але й у східно-європейському (особливо, російському), що дає змогу побачити особливості взаємовпливу цих характеристик залежно від типу суспільства, його цінностей, менталітету націй, які його, суспільство, складають [31].

А. Ріахі-Белкау також описує експеримент, який виявляє, як мозок обробляє інформацію про соціальні чи економічні винагороди. Систему нагород головного мозку називають «стріатум», який «працює» аналогічно і для похвали, і для грошових винагород, тобто соціальна винагорода обробляється мозком в стріатумі так само, як і грошова винагорода. Такий висновок дає змогу зрозуміти, чому в науці існує думка, що соціальне положення є біологічно закодованим, тобто потреба в приналежності до того чи іншого становища має для людей важливе значення.

Описуючи другий експеримент, А. Ріахі-Белкау говорить про те, що учені вивчили нейроні області, що активуються, коли людина обро-

бляє інформацію про власний соціальний статус. Підкреслено високу активність мозку у так званому центрі винагород, коли людина виграє гроші чи коли відмічає власне постійне соціальне зростання. Зниження ж статусу, як відмічає вчений, активує схеми, відомі як процес емоційного болю та розчарування, і робить висновок, що саме «статус, а не готівка, є реально значущим та займає особливе місце в головному мозку людини» [31].

В останні роки Ча-Куонг Сонг вивчає вплив соціального статусу особистості на певні відділи мозку. Цей вплив, у свою чергу, відбивається та впливає на поведінку особистості. Ча-Куонг Сонг висвітлює феномен соціального статусу з позицій психології, психіатрії, нейробіології тощо [30].

У працях групи російських науковців під керуванням Н. Є. Коршунової [13, с. 10–11] в останні роки розглядається явище соціальної адаптації. У цих працях адаптаційні процеси детерміновані через взаємодію соціальних цінностей (як один із показників суспільства) та соціальної установки (як особистісний показник), де зазначена роль, у тому числі, і показників соціального статусу. У такому баченні високий соціальний статус стосовно певного середовища є детермінантою вдалої соціальної адаптації, відповідно низький соціальний статус є показником низької соціальної адаптації.

О. В. Морозова емпірично доводить існування взаємозалежності між суб'єктивним ставленням до зміни соціального статусу, рівнем соціально-психологічної адаптації та формуванням адаптаційних механізмів [16].

У праці М. С. Короткової розглядається статусний портрет московського студентства, в якому переважають досягнуті статуси. Виокремлюються протиріччя у визначенні соціального статусу, приділяється увага неформальному статусу. Щодо самооцінки соціального статусу, то визначено залежність від приналежності до конкретної організації, а не до соціальної групи. Тобто статусна ідентифікація тим вища, чим вищий престиж організації, до якої належить особа. Також зазначено, що на становлення високого соціального статусу впливає приналежність особи до сімей із відповідно високим соціально-культурним та соціально-економічним капіталом. Отже, соціальний статус виступає як основна диференціююча ознака та показник «соціальної ваги», що не є величиною постійною. На думку соціолога, соціальний статус визначають як соціальну оцінку, так і самооцінку соціуму [12].

Щодо праць вітчизняних науковців останніх років, то Д. О. Порох у своїй праці виокремлює соціальний статус як один із чинників впливу, поряд із віком та рівнем освіти, на ефективність адаптації такої категорії особистості, як представник іншої культури чи нації [10].

В. М. Хоменко розглядаючи феномен цивілізаційного статусу, дає визначення нового соціального статусу, який покликаний, за словами автора, відповісти на запитання: «Що робити?» чи «Чого не слід робити?», що виступають певними змістожиттєвими орієнтирами. А от формування статусу особистості автор вбачає у варіантах поведінки людини з множинних альтернатив, у процесі чого обирається власний спосіб буття, і підґрунтям цього виступають знання, уміння, воля, переконання, соціальні цінності.

На нашу думку, досліджуваний у даній роботі цивілізаційний статус особистості має певну кількість спільних ознак із соціальним статусом, тому беремо до уваги відзначену автором характеристику людини за статусом не тільки як грамотної, культурної, морально зрілої, але й як індивідуальності із унікальними та неповторними характеристиками буття певного народу, нації, країни, культури [27].

З огляду на те, що сьогодні є часом розвитку медіатехнологій, Т. М. Тригуб констатує пряму взаємозалежність соціометричного статусу від вибору медіазасобів та медіаактивності, вирізняючи особливе значення ціннісної сфери особистості та суспільства, а також пропонує актуальний термін «віртуальний статус». У даній праці визначено місце соціометричного статусу у взаємозалежному ланцюзі із цінностями, емоціями, взаємодією із медіа, формами поведінки. У результаті емпіричного дослідження встановлено залежність рівня статусу у групі від медіапотреб особистості [13].

С. П. Дерев'яноко з'ясовує зв'язок між «рівнем здатності до розуміння і управління емоціями та адаптивністю у стресогенних умовах студентського життя, адаптованістю студентів на внутрішньоособистісному рівні (психологічне благополуччя) та соціально-психологічному (сприятливий статус у групі)»; працює над програмою цілеспрямованого розвитку емоційного інтелекту як ефективного способу оптимізації соціально-психологічної адаптації особистості до стосунків у навчальній сфері [5].

О. О. Стрельник досліджує систему чинників, які впливають на реалізацію соціального потенціалу особистості (у даній праці – жінки) і, як наслідок, на соціальний статус особистості [23]. У роботі підкреслена значимість гендерної нерівності, яка, на думку автора, виступає одним із основних чинників формування рівня соціального статусу у сучасному українському суспільстві. Також автор приділяє особливу увагу суб'єктивному аспекту у визначенні соціального статусу, до якого відносить самооцінку матеріального становища, оцінки зміни рівня добробуту особистістю, соціальних можливостей у певний період часу; самооцінку позиції в уявній соціальній драбині; задоволеність своїм

становищем у суспільстві, можливістю самореалізації; пріоритетні соціальні самоідентифікації, – тобто підґрунтям виступає самооцінка власної позиції та наявних ресурсів. Визначено також самооцінку соціального статусу на основі статі, віку, освіти, сімейного стану, особистої активності. У ході емпіричного дослідження визначено, що соціальний статус у суб'єктивному вимірі відображає об'єктивне становище особистості у системі суспільних відносин.

Самоствердження як прагнення до певного соціального статусу розглядається О. Я. Жизномірською, яка вважає, що ланцюг складових у визначенні самоствердження складає соціальний статус поряд із саморозкриттям, потенціалами реального «Я», соціальними атрибутами. Автор розглядає досліджуване поняття крізь призму опанування певної соціальної ролі особистістю, її місця, позиції у процесі набуття авторитету, соціального статусу, поваги [7].

Феномен «професійний статус» досконало аналізується у праці С. О. Васильєвої, де встановлено зв'язок між поняттям статусу та поняттями, які відіграють важливу роль у процесі його формування. Отже, визначальними, на думку автора, у даному процесі є: «професіоналізм», «авторитет», «престиж професії», «імідж», «репутація», також автор у процесі визначення поняття соціального статусу базує власне бачення на визначенні окремо категорії «соціальний» (як зв'язок між людьми) та власне визначенням «соціальний статус» [3].

Визначення соціального статусу як «першого обов'язкового для набуття, заданого суспільством, формального, соціально значущого соціального явища», яке мінливе у часі, а тому має «вікову» ознаку представлено у дослідженні Л. С. Москаленко. На думку дослідниці, соціальний статус набувається не автоматично із участю у певному соціальному оточенні, а за умови, якщо особистість стає суб'єктом соціального статусу. Таким чином, відбувається певний «саморух», у якому важливу роль відіграють як зовнішні, так і внутрішні умови [17].

Я. Г. Невідомою проведено аналіз структури та функцій соціального статусу, зазначено детермінанти прояву та розвитку означеного феномену. Особлива увага приділяється трьом рівням функціонування статусу в суспільстві, тобто: 1) підсвідомо-стереотипному функціонуванню соціального статусу, що дає змогу людям реалізовувати статус «автоматично» шляхом готових форм поведінки (стандарти, суспільні вимоги, підсвідомі стереотипи як наслідок спільної діяльності в малих групах); 2) вербальні форми у вигляді підпорядкування індивідуальної волі соціальній через формулювання суспільних вимог та їх суспільне суворе дотримання (програма поведінки індивіда як суб'єкта соціального статусу); 3) характер соціальних відносин, що регулюються

соціальним статусом. Зазначається також, що у даному випадку регулюються лише формальні відносини, а, отже, це створює проблему, яка означена двома чинниками. Тобто, по-перше, постають цінності як показник соціальних, економічних та політичних ознак суспільства, та, по-друге, вирізняється чинник довіри-недовіри як показник ефективності суспільних структур та суспільної стабільності. Автор також зазначає, що бажаний соціальний статус належить до категорії досягнутого, тому й пов'язаний із особистісними якостями та здібностями [18].

Вставлено зв'язок соціометричного статусу у групі із рівнем готовності до розв'язання особистісних конфліктів майбутніми практичними психологами у дослідженні Є. О. Варлакової. Також автор зосереджує увагу на статусі самої професії, визначаючи цей показник статусу як зовнішній відносно особистості, яка її обрала [2].

Вітчизняні науковці Ю. Е. Дуднева та О. І. Кір'ян працюючи над проблемою розкриття іміджу керівника, розглядають соціальний статус як феномен, що вміщує у своєму визначенні поняття соціальних зв'язків поряд із власне психологічними характеристиками особистості. Розглянуті категорії пов'язані у площинах залежності від конкретних умов, потреб та часу, тобто ситуативності. Підкреслено, що цілісність іміджу (як стійкого уявлення та утворення) прямо залежить від соціально-психологічних компонентів, тобто узгодженості емоційної спрямованості поведінкових реакцій, проявів характеру, наявних ділових якостей із цілями діяльності особистості, а також засобів вирішення завдань, вербальних та невербальних компонентів спілкування. Отже, соціальний статус розглядається як один із соціальних характеристик особистісних іміджетвірних чинників [6].

У праці І. В. Каськова розглядається самовизначення особистості в суспільстві «на основі найбільш суттєвих особливостей індивідуальності», а тому розглядається соціальний статус як показник успішної соціально-психологічної адаптації, підкреслюючи, що у процесі пристосування до нових умов особистість набуває соціального статусу, обов'язково при цьому стверджуючись. Важливим, на нашу думку, є зазначення того, що рівновага між особистісним та соціальним стає показником результату адаптаційних процесів [8].

Висновки. Сутність та значення поняття «соціальний статус» є предметом вивчення різних суспільних наук (психологія, соціологія, філософія, педагогіка тощо). У досліджуваному понятті органічно поєднується роль соціального та психологічного, тобто того, середовища, в якому знаходиться та діє людина відносно інших людей, та, власне, індивідуальних характеристик самої особистості.

Тракувати соціальний статус можна як певне місце індивіда у суспільній структурі. А поглиблюючи соціально-психологічний зміст досліджуваного явища, розглядаємо соціальний статус як систему прав та обов'язків (визнану певною суспільною структурою), що може бути набутою чи досягнутою у процесі взаємодії з іншими завдяки індивідуально-психологічним та особистісним характеристикам індивіда та умовам середовища, в якому він перебуває та діє.

Перспектива подальшого дослідження. Основною метою нашої подальшої роботи стане дослідження поняття соціального статусу у рамках саме соціально-психологічного розуміння та у якості детермінанти соціальної адаптації особистості в середовищі, а саме, визначення чинників, що сприяють набуттю особистістю соціального статусу в малій групі.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
2. Варлакова Є. О. Формування готовності майбутніх практичних психологів до розв'язання міжособистісних конфліктів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / Є. О. Варлакова. – Інститут психології імені Г. С. Костюка. – Київ, 2011. – 21 с.
3. Васильєва С. О. Розвиток професійного статусу вчителя у вітчизняній педагогічній теорії та практиці (др. пол. XX – поч. XXI ст.): автореф. дис. ... д-ра психол. наук: 13.00.01 / С. О. Васильєва. – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2016. – 629 с.
4. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / Макс Вебер. – К.: Основи, 1998. – 534 с.
5. Дерев'яно С. П. Емоційний інтелект як чинник соціально-психологічної адаптації особистості до студентського середовища: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / С. П. Дерев'яно. – Інститут соціальної та політичної психології АПН України. – Київ, 2009. – 23 с.
6. Дуднева Ю. Е. Імідж керівника як управлінська та соціально-психологічна категорія [Електронний ресурс] / Ю. Е. Дуднева, О. І. Кір'ян // Вестник КПИ. – 2012. – № 15. – Режим доступу: [http:// repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/7181/1/vestnik_HPI_2012_15_Dudneva_Imidzh.pdf](http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/7181/1/vestnik_HPI_2012_15_Dudneva_Imidzh.pdf).
7. Жизномірська О. Я. Психологічні особливості самоствердження молодших та старших підлітків: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / О. Я. Жизномірська. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 23 с.
8. Каськов І. В. Особливості соціально-психологічної адаптації людини у складних умовах життєдіяльності [Електронний ресурс] / І. В. Каськов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2010. – Вип. 4. – Режим доступу: [http:// nbuv.gov.ua/ USRN/ Vnadps_2010_4_21](http://nbuv.gov.ua/USRN/Vnadps_2010_4_21).

9. Коваленко А. Б. Соціальна психологія: підручник / А. Б. Коваленко, М. Н. Корнєв. – К.: Геопрінт, 2006. – 400 с.
10. Коломинский Я. Л. Психология взаимоотношений в малых группах / Я. Л. Коломинский. – Минск: Изд-во БГУ, 1976. – 352 с.
11. Коломинский Я. Л. Человек среди людей / Я. Л. Коломинский. – Минск: Нар. Асвета, 1987. – 239 с.
12. Короткова М. С. Социальный статус московского студенчества: векторы изменений: автореф. дис. ... канд. социол. наук: 22.00.04 / М. С. Короткова. – Автономная некоммерческая организация высшего образования «Московский гуманитарный университет». – Москва, 2017. – 21 с.
13. Коршунова Н. Е. Социальная адаптация мигрантов на Московском рынке труда: монография / Н. Е. Коршунова, О. В. Шатаева, И. И. Шатаева, С. А. Шапиро. – Москва-Берлин: Директ-Медиа, 2015. – 123 с.
14. Кравченко А. И. Социология: учебник / А. И. Кравченко. – М.: «Академу проект»; изд. «Логос», 1999. – С. 86–109.
15. Линтон Р. Личность, культура и общество / Р. Линтон // Личность, культура и общество. – 2001. – Т. 3. – Вып. 1 (7). – С. 68–87.
16. Морозова Е. В. Социально-психологическая адаптация личности в условиях инвалидизирующего заболевания: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05; 19.00.04 / Е. В. Морозова. – ГОУ ВПО «Ярославский государственный университет имени П. Г. Демидова». – Ярославль, 2008. – 218 с.
17. Москаленко Л. С. Психологічні умови становлення соціального статусу молодшого школяра: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07 / Л. С. Москаленко. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2016. – 23 с.
18. Невідома Я. Г. Соціальний статус: сутність, структура та чинники детермінації / Я. Г. Невідома // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки». – Миколаїв: МДУ, 2010. – Вип. 5. – Т. 2. – С. 217–222.
19. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т. Парсонс. – М.: Академический Проект, 2000. – 880 с.
20. Порох Д. О. Соціально-педагогічні умови адаптації іноземних студентів до навчання у вищих медичних закладах України: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 / Д. О. Порох. – Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». – Луганськ, 2011. – 22 с.
21. Сарджвеладзе Н. И. Личность и её взаимодействие с социальной средой / Н. И. Сарджвеладзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 320 с.
22. Сорокин П. А. Социальная стратификация и мобильность / П. А. Сорокин // Человек. Цивилизация. Общество. – М.: Политиздат, 1992. – С. 295–425.
23. Стрельник О. О. Гендерна нерівність та соціальний статус жінки в сучасному українському суспільстві: автореф. дис. канд. соціол. наук: 22.00.01 / О. О. Стрельник. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2003. – 23 с.
24. Тригуб Т. М. Медіапсихологічні чинники становлення соціометричного статусу школяра: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.05 / Т. М. Тригуб. – Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. – Київ, 2015. – 20 с.

25. Харченко О. В. Особистісні чинники вияву та видозміни соціального статусу / О. В. Харченко // Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. праць. – К., 2000. – Вип. 18. – С. 174–180.

26. Харченко О. В. Соціальний статус особистості: структура, детермінанти розвитку та форми прояву: автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03 / О. В. Харченко. – Інститут вищої освіти АПН України. – Київ, 2001. – 17 с.

27. Хоменко В. М. Цивілізаційний статус особистості: глобальні проблеми і перспективи розвитку (соціально-філософський аспект): автореф. дис. канд. філософ. наук: 09.00.03 / В. М. Хоменко. – Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН Академії наук України. – Київ, 2002. – 14 с.

28. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2002. – 544 с.

29. Ball Sheryl. «Status in markets» / Sheryl Ball, Catherine Ecker, Philip J. Grossman, William Zame // *Quarterly Journal of Economics*. – 2001. – 16. – P. 1. – P. 161.

30. Cha-Kyong Song. Social Status, Brain, and Behavior / Song Cha-Kyong. – Lexington. – USA, 2010. – 89 p.

31. Riahi-Belkaoui Ahmed. Social Status Matters / Ahmed Riahi-Belkaoui. – Lexington. – USA, 2010. – 252 p.

32. Weber Max. *Economy and Society* / Max Weber. – Berkeley: University of California press, 1978. – 305 p.

References transliterated

1. Anan'ev B. G. O problemah sovremennogo chelovekoznanija / B. G. Anan'ev. – M.: Nauka, 1977. – 380 s.

2. Varlakova Je. O. Formuvannja gotovnosti majbutnih praktychnyh psychologiv do rozv'jazannja mizhosobystisnyh konfliktiv: avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.05 / Je. O. Varlakova. – Instytut psykologii' imeni G. S. Kostjuka. – Kyi'v, 2011. – 21 s.

3. Vasyl'jeva S. O. Rozvytok profesijnogo statusu vchytelja u vitchyznjanij pedagogichnij teorii' ta praktyci (117 dr. pol. XX – 117 poch. XXI st.): avtoref. dys. ... d-ra psyhol. nauk: 13.00.01 / S. O. Vasyl'jeva. – Harkivs'kyj nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni G. S. Skovorody. – Harkiv, 2016. – 629 s.

4. Veber Maks. Sociologija. Zagal'noistorychni analizy. Polityka / Maks Veber. – K.: Osnovy, 1998. – 534 s.

5. Derev'janko S. P. Emocijnnyj intelekt jak chynnyk social'no-psyhologichnoi' adaptacii' osobystosti do students'kogo seredovyshha: avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.05 / S. P. Derev'janko. – Instytut social'noi' ta politychnoi' psykologii' APN Ukraïny. – Kyi'v, 2009. – 23 s.

6. Dudneva Ju. E. Imidzh kerivnyka jak upravlins'ka ta social'no-psyhologichna kategorija [Elektronnyj resurs] / Ju. E. Dudneva, O. I. Kir'jan // *Vestnyk KPY*. – 2012. – № 15. – Rezhym dostupu: http://repository.kpi.kharkov.ua/bitstream/KhPIPress/7181/1/vestnik_HPI_2012_15_Dudneva_Imidzh.pdf.

7. Zhyznomirs'ka O. Ja. Psyhologichni osoblyvosti samostverdzhennja molodshyh ta starshyh pidlitkiv: avtoref. dys. ... kand. psyhol. nauk: 19.00.07 / O. Ja. Zhyznomirs'ka. – Nacional'nyj pedagogichnyj universytet imeni M. P. Dragomanova. – Kyi'v, 2010. – 23 s.

8. Kas'kov I. V. Osoblyvosti social'no-psychologichnoi' adaptacii' ljudyny u skladnyh umovah zhyttjedijal'nosti [Elektronnyj resurs] / I. V. Kas'kov // Visnyk Nacional'noi' akademii' Derzhavnoi' prykordonnoi' sluzhby Ukrainy. – 2010. – Vyp. 4. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/USRN/Vnads_2010_4_21.

9. Kovalenko A. B. Social'na psychologija: pidruchnyk / A. B. Kovalenko, M. N. Kornjev. – K.: Geoprynt, 2006. – 400 s.

10. Kolominskij Ja. L. Psihologija vzaimootnoshenij v malyh gruppah / Ja. L. Kolominskij. – Minsk: Izd-vo BGU, 1976. – 352 s.

11. Kolominskij Ja. L. Chelovek sredi ljudej / Ja. L. Kolominskij. – Minsk: Nar. Asveta, 1987. – 239 s.

12. Korotkova M. S. Social'nyj status moskovskogo studentchestva: vektory izmenenij: avtoref. dis. ... kand. sociol. nauk: 22.00.04 / M. S. Korotkova. – Avtonomnaja nekommercheskaja organizacija vysshego obrazovaniya «Moskovskij gumanitarnyj universitet». – Moskva, 2017. – 21 s.

13. Korshunova N. E. Social'naja adaptacija migrantov na Moskovskom rynke truda: monografija / N. E. Korshunova, O. V. Shataeva, I. I. Shataeva, S. A. Shapiro. – Moskva-Berlin: Direkt-Media, 2015. – 123 s.

14. Kravchenko A. I. Sociologija: uchebnik / A. I. Kravchenko. – M.: «Akademju proekt»; izd. «Logos», 1999. – S. 86–109.

15. Linton R. Lichnost', kul'tura i obshhestvo / R. Linton // Lichnost', kul'tura i obshhestvo. – 2001. – T. 3. – Vyp. 1 (7). – S. 68–87.

16. Morozova E. V. Social'no-psihologicheskaja adaptacija lichnosti v uslovijah invalidizirujushhego zabojevanija: avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.05; 19.00.04 / E. V. Morozova. – GOU VPO «Jaroslavskij gosudarstvennyj universitet imeni P. G. Demidova». – Jaroslavl', 2008. – 218 s.

17. Moskalenko L. S. Psychologichni umovy stanovlennja social'no statusu molodshogo shkoljara: avtoref. dys. ... kand. psihol. nauk: 19.00.07 / L. S. Moskalenko. – Instytut psihologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrainy. – Kyi'v, 2016. – 23 s.

18. Nevidoma Ja. G. Social'nyj status: sutnist', struktura ta chynnyky determinacii' / Ja. G. Nevidoma // Naukovyj visnyk Mykolai'vs'kogo derzhavnogo universytetu imeni V. O. Suhomlyns'kogo. Serija «Psychologichni nauky». – Mykolai'v: MDU, 2010. – Vyp. 5. – T. 2. – S. 217–222.

19. Parsons T. O strukture social'nogo dejstvija / T. Parsons. – M.: Akademicheskij Proekt, 2000. – 880 s.

20. Poroh D. O. Social'no-pedagogichni umovy adaptacii' inozemnyh studentiv do navchannja u vyshhyh medychnyh zakladah Ukrainy: avtoref. dys. kand. ped. nauk: 13.00.05 / D. O. Poroh. – Derzhavnyj zaklad «Lugans'kyj nacional'nyj universytet imeni Tarasa Shevchenka». – Lugans'k, 2011. – 22 s.

21. Sardzhveladze N. I. Lichnost' i ejo vzaimodejstvie s social'noj sredoj / N. I. Sardzhveladze. – Tbilisi: Mecniereba, 1989. – 320 s.

22. Sorokin P. A. Social'naja stratifikacija i mobil'nost' / P. A. Sorokin // Chelovek. Civilizacija. Obshhestvo. – M.: Politizdat, 1992. – S. 295–425.

23. Strel'nyk O. O. Genderna nerivnist' ta social'nyj status zhinky v suchasnomu ukrai'ns'komu suspil'stvi: avtoref. dys. kand. sociol. nauk: 22.00.01 / O. O. Strel'nyk. – Harkivs'kyj nacional'nyj universytet imeni V. N. Karazina. – Harkiv, 2003. – 23 s.

24. Trygub T. M. Mediapshyologichni chynnyky stanovlennja sociometrychnogo statusu shkoljara: avtoref. dys. kand. psyhol. nauk: 19.00.05 / T. M. Trygub. – Instytut social'noi' ta politychnoi' psyhologii' NAPN Ukraї'ny. – Kyi'v, 2015. – 20 s.

25. Harchenko O. V. Osobystisni chynnyky vyjavu ta vydozminy social'nogo statusu / O. V. Harchenko // Mul'tyversum. Filosofs'kyj al'manah: zb. nauk. prac'. – K., 2000. – Vyp. 18. – S. 174–180.

26. Harchenko O. V. Social'nyj status osobystosti: struktura, determinanty rozvytku ta formy projavu: avtoref. dys. kand. filosof. Nauk: 09.00.03 / O. V. Harchenko. – Instytut vyshhoi' osvity APN Ukraї'ny. – Kyi'v, 2001. – 17 s.

27. Homenko V. M. Cyvilizacijnyj status osobystosti: global'ni problemy i perspektyvy rozvytku (social'no-filosofs'kyj aspekt): avtoref. dys. kand. filosof. nauk: 09.00.03 / V. M. Homenko. – Instytut filosofii' imeni G. S. Skovorody NAN Akademii' nauk Ukraї'ny. – Kyi'v, 2002. – 14 s.

28. Shibutani T. Social'naja psihologija / T. Shibutani. – Rostov-na-Donu: «Feniks», 2002. – 544 s.

29. Ball Sheryl. «Status in markets» / Sheryl Ball, Catherine Ecker, Philip J. Grossman, William Zame // Quarterly Journal of Economics. – 2001. – 16. – P. 1. – P. 161.

30. Cha-Kyong Song. Social Status, Brain, and Behavior / Song Cha-Kyong. – Lexington. – USA, 2010. – 89 p.

31. Riahi-Belkaoui Ahmed. Social Status Matters / Ahmed Riahi-Belkaoui. – Lexington. – USA, 2010. – 252 p.

32. Weber Max. Economy and Society / Max Weber. – Berkeley: University of California press, 1978. – 305 p.

Abstract

Lapshova N. S.,

Graduate Student at Social Psychology

Department,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

E-mail: liame@email.ua

THEORETICAL CHARACTERISTICS OF THE SOCIAL STATUS STUDIES OF A PERSONALITY

The article analyzes the scientific literature which defines the concept of social status and extends the understanding of its phenomenon. An attempt to substantiate theoretically the social status of a personality through the socio-psychological vision on the basis of the analyzed theoretical material using various scientific fields (philosophy, psychology, sociology, pedagogy, public administration, etc.) was made during the work.

The presented materials cover the works of foreign and domestic scientists, and they made it possible to see a theoretical «cross-section» of the

development of the investigated concept depending on the time or period of the cultural space, social conditions, during the challenge of the relevance of the definition of the social status phenomenon within the socio-psychological teaching especially in conditions of modern transformational changes among Ukrainian society which is faced.

On the basis of the theoretical analysis, an attempt to define the working concept of the social status of an individual as a place for an individual in the social structure represented by a certain set of rights and responsibilities, where the status can be acquired or achieved in the process of interaction with others due to the individual-psychological and personality characteristics of individuals and the environment which they dwell in was made.

The prospect of further research determines the direction of work within the framework of socio-psychological understanding includes researching social status as a determinant of social adaptation of an individual, namely, the determination of factors which contribute to acquirement of social status by a person in a small group.

Отримано – 18 січня 2018

Рецензовано – 31 січня 2018

Прийнято – 4 лютого 2018

Received – January 18, 2018

Revision – January 31, 2018

Accepted – February 4, 2018